Zekâtın Sebeb-i Vucüb ve Vucüb-i Edâsı Nedir?

Allah Teâlâ her bir şeye durumuna göre sebep takdir etmiştir. Bu yüzden yaşadığımız âleme "sebepler âlemi" manasında "âlem-i esbab" deniyor. Gerçekte, susayan kişinin susuzluğunu gideren Allah Teâlâ'dır. Fakat zahir görünüşte susuzluğu gideren sebep; su içmektir. Allah; maddi âlemi sebeplerle donattığı gibi manalar alanında da her bir hükme bir sebep kılmıştır. Mesela namazı Müslümanın zimmetine bir yükümlülük olarak vacip kılan Allah Teâlâ'dır. Fakat zahirde bizim anlayabilmemiz için vakit, sebep kılınmıştır. Yani namazın zimmetimize bir borç olmasını ve bu borcu eda etmemizi gerektiren esas sebeb Allah Teâlâ'ya kulluğumuzu bildirmek ve nimetlerine karşı şükrümüzü ifa etmektir. Fakat bu, kullar tarafından ne zaman yapılması gerektiği bilinemeyeceği için, Allah Teâlâ kullarına kolaylık olsun diye dış dünyamızda bir takım şeyleri yükümlülüklerimizi ve onları ne zaman eda etmemiz gerektiğimizi bilmemiz için alamet kılmıştır. Âlimler bu tür sebeplere usul-i fıkıh ifadesiyle "illet" derler.

Hulasa: Allah Teâlâ, fıkıh konularının yani mükellef olan kişilerin işlemekle yükümlü oldukları fiillere (ef'al-i mükellefine) verilecek hükümlerin her birine dair müstakil sebepler kılmıştır. Bu sebepler iki türlüdür.

1- O fiille mesul tutulmamızı gerektiren sebep yani o fiili veya o ibadeti üzerimize bir borç, bir yükümlülük olarak sabit olmasını gerekli kılan sebep ki buna usul-i fıkıh ifadesiyle "nefs-i vucub" denir.

2- Şartları oluştuğunda o fiilin veya o ibadetin bizzat yapılmasını yani ademden vücuda çıkartılmasını isteyen sebep buna da usul-i fıkıh ifadesiyle "vucub-i eda" denir.

Bunlardan her biri hakiki ve zahiri olmak üzere iki çeşittir.
Şimdi bunları konumuz olan zekâta uyarlayarak anlatmaya çalışalım

1. Zekâtın nefsi vucubunun sebebi: hakiki yani gerçek olan sebep her şeyde ki gerçek sebep gibi musebbibu'l-esbab olan Allah Teâlâ'dır. Onun icab-ı kadimidir. Zira ezelde zekâtın şartları oluştuğunda verilmesinin mükellef üzerine vacip olacağı Allah Teâlâ'nın ilm-i kadiminde sabittir. Yani Allah'ın iradesidir. Hanefi mezhebinin muhakkik âlimlerine göre zahiri sebebi ise nâmî mala sahip olmaktır.
2. Zekâtın vucubu edasının sebebi: Buna fıkıh kitaplarında zekâtın farz olduğunu bildiren delil veya deliller de derler. Yani bir ibadet; hangi ayet ya da hadis ile vacip veya sünnet olduysa edasını gerekli kılan sebep de odur. Bu hakikatte sebebidir. Zahir de ise o hitabın yani ayet veya hadisin bizzat mükellefe yönelmesidir. Yani Allah Teâlâ'nın kelamının kula hitap etmesi, kulunu o ayetle mesul tutmasıdır.[1]

Emin Ali YÜKSEL

---

[1] *Burhanuddîn Ebu'l-Me'alî ibn Mâze*, el-Muhîtu'l-Burhânî; Alâuddin *Ebû Bekr el-Kâsânî*, Bedâyiu's-Sanâyi fî Tertibi'ş-Şerâi'; *Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed Şemsu'l-Eimme es-Serahsî*, el-Mebsût